

PROF. DR. SELİM ÇETİNER

Sabancı Üniversitesi
selim.cetiner@tematik.com.tr

Yönetmelik değişikliği ne değiştirdi?

Bakanlığın GDO ile ilgili Biyogüvenlik Kanunu'nda yaptığı değişiklik büyük yankı uyandırdı. Ancak yönetmelik uluslararası biyogüvenlik normları ve AB müktesebatıyla uyumsuz. Bu büyük bir belirsizlik yaratıyor. Netliğin sağlanması için önce yönetmelikteki tanımların düzeltilmesi gerek.

Geçtiğimiz Mayıs ayı sonlarında televizyon kanalları ve yazılı basında yine bir GDO bombası patladı! Yurtdışından ithal edilen bebek mamalarında GDO bulunmuş! Onlarca haber çıktı; başlıkların bazıları şöyle: “Bebek maması GDO’lu çıktı”, “M. Mamada GDO tespit edildi”, “M. Mamada GDO çıktı, Bakanlık deşifre edemedi”, “Bebek mamasıyla ilgili şok iddia”, “GDO’lu mamalar ve GDO gerçeği”, “Ünlü bebek maması GDO’lu çıktı”, “Bakanlıktan M. Yasağı”, “GDO şoku, ünlü bebek maması toplatıldı”, “Bebek mamasına toplatma kararı” vs...

Son haber ve uygulama son derece yerinde. Herhangi bir üründe sağlıklı ilgili bir şüphe oluşması halinde, kesin sonuçların alınması beklenmeksizin tedbir amaçlı olarak ürünler anında toplatılır. Nitekim, Bakanlık bu yönde karar almış ve tüm illere gönderilen talimat ile mamalar toplatılmış. Sayın Bakan da “GDO’lu ürüne hiçbir şekilde toleransımız yok” diye açıklamada bulunmuş.

GDO’da yönetmelik değişikliği

Buraya kadar yaşananlarda pek bir gariplik yok. Ama garabet bundan sonra başlıyor. Bakanlık ani bir kararla, geçen yıldan beri beklettiği yönetmelik değişikliğini Resmi Gazete’de yayımlatarak yürürlüğe sokuyor. Son ayların moda söylemiyle; “zamanlama manidar”. Bu değişikliğin zamanının manidar olmasının yanında, füzuli ve anlamsız olduğunu aşağıda açıklamaya çalışacağım.

Ama önce, değişikliğin özellikle sözde sivil toplum kuruluşlarının sözcüleri marifetiyle kamuoyunda nasıl algılandığına bir göz atalım. Yine gazetelerden bazı başlıklar: “GDO ‘tesadüfen’ izin kopardı”, “Binde 9’a girişi

Dünyanın en sıkı bilimsel risk analizlerini uygulayan AB ülkelerinde bile gıda ve yem amaçlı ürünlerin onayı birlikte veriliyor.

serbest”, “GDO’ya tesadüf istisnası”, “Bebek mamalarına bile zehir koymak serbest”, “GDO’ya izin”, “GDO’lu gıdada AB’ye girdik”, “GDO’lu yeme ‘bulaşma’ ayarı”, “Biber gazımız organik, bebek mamamız GDO’lu”, “Bulaştıran kurtulacak”, “GDO’lu ürün satan kurtuluyor”, “GDO artık ‘resmen’ soframızda”, “Bakanlık GDO’nun yolunu açtı”, “Bebek mamasında GDO serbest oldu”, “GDO’lu ürünlere hükümet vizesi”, “Yem için kullanılan GDO’da tolerans sınırı genişletildi”, “AB ‘şak’ diye emretti, Türkiye ‘tak’ diye yaptı”, “Ey AKP, bu ülkeyi kim yönetiyor”, “Bakanlık yalanladı”, “GDO değil ‘bulaşan’”, “Bakanlıktan tartışma yaratacak GDO kararı” vs...

Evet, gerçekten tartışma yaratacak bir karar ve insanların kafasını karıştırmaktan başka bir işe yaramıyor.

Yönetmelik ne diyor?

Önce, 29 Mayıs 2014 tarihinde 29014 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ne diyor, onu ele alalım.

Bu değişiklikle, mevcut yönetmelikte bulunan tanımlara “nn) GDO bulaşanı” diye absürt bir tanım eklenmiş ve “Genetik modifikasyon teknolojisi uygulanan veya uygulanmayan bir üründe, birincil üretim aşaması dahil üretim, imalat, işleme, hazırlama, işleme tabi tutma, ambalajlama, paketleme, nakliye veya muhafaza sırasında ya da çevresel faktörler ile teknik olarak engellenemeyen veya tesadüfi olarak bulaşan GDO’ları” diye açıklanmış. Burada, Bakanlıktaki yetkililerin belki bilmedikleri ya da bilip de anlamak istemedikleri husus “GDO bulaşanı” deyiminin, genelde teknoloji karşıtı marjinal grupların propaganda taktiklerinin bir parçası olarak kamuoyunu korkutmak için kullandıkları bir deyim olması. Teknoloji karşıtı gruplar böylece, kamuoyunda GDO’ların mikropla eşdeğer algılanmasını sağlayacak bir durum hazırlamış oluyorlar.

AB farklı tanımlıyor

Öte yandan, Türkiye'nin üyesi bulunduğu OECD ve Codex Alimentarius Komisyonu gibi kuruluşlar ile AB müktesebatında ve uluslararası teknik dökümanlarda "bulaşan" değil "Low Level Presence" yani "Düşük Miktarda Mevcudiyet" ve "Adventitious Presence" yani "İstem Dışı Mevcudiyet" deyimleri tanımlanmış ve halen kullanımdadır. Bakanlık yetkilileri bu tanımları ya bilmiyor ya da ısrarla görmezden geliyor.

Dolayısıyla burada "GDO Bulaşanı" yerine, tercihen "Düşük Miktarda Mevcudiyet" ve "İstem Dışı Mevcudiyet" ayrı ayrı tanımlanmalıydı. Ya da "İstem dışı düşük miktarda mevcudiyet" tanımını kullanmak daha doğru olacaktı. Aslında bunlar ayrı ayrı tanımlanarak insanların aklının karışmaması ve neyin ne olduğunun açık şekilde anlatılması sağlanabilirdi. Böylece lüzumsuz spekülasyonların ve bunların neden olduğu endişelerin de önüne geçilebilirdi. Şimdi bu tanımları, uymakla yükümlü olduğumuz uluslararası dokümanlara uygun şekilde yapalım.

Tanımlar ne anlama geliyor?

"Düşük miktarda mevcudiyet: Ticari olarak genetik modifikasyon teknolojisi uygulanan veya uygulanmayan bir üründe, birincil üretim aşaması dahil üretim, imalat, işleme, hazırlama, işleme tabi tutma, ambalajlama, paketlenme, nakliye, muhafaza, numune alma ve laboratuvar analizleri sırasında ya da çevresel faktörler ile karıştığı tespit edilen, bir veya birden fazla ülkede bilimsel risk analizlerinden geçerek

üretim ve tüketimine onay verilmiş, ancak Türkiye'de henüz onaylanmamış GDO'lar."

"İstem dışı karışma: Ticari olarak genetik modifikasyon teknolojisi uygulanan veya uygulanmayan bir üründe, birincil üretim aşaması dahil üretim, imalat, işleme, hazırlama, işleme tabi tutma, ambalajlama, paketlenme, nakliye, muhafaza, numune alma ve laboratuvar analizleri sırasında ya da çevresel faktörler ile istem dışı karıştığı tespit edilen, ancak henüz hiçbir ülkede bilimsel risk analizlerinden geçerek üretim ve tüketim onayı almamış GDO'lar."

AB'de sınır binde 9

Bu iki tanım birbirine çok benziyor olsa da arada önemli bir fark var. Birincisinde, daha önce bir veya birden fazla ülkede bilimsel risk analizlerinden geçerek insan gıdası ve hayvan yemi olarak tüketimlerine onay verilmiş ürünlerden bahsediyoruz. Diğer bir anlatımla; örneğin AB ülkelerinde 50 adet GDO, insan gıdası ve hayvan yemi olarak tüketilmek üzere ithal ediliyor. Bunların son ürünlerdeki miktarı binde 9'un üzerindeyse GDO içerdiği etiketle belirtiliyor. Binde 9'un altında GDO içermeleri durumunda ise etiketleme zorunluluğu bulunmuyor.

Türkiye'de ise genetiği değiştirilmiş 16 mısır (ikisinin onay kararı Danıştay tarafından iptal edilmişti) ve 3 adet de genetiği değiştirilmiş soyaya sadece hayvan yemi amaçlı tüketim izin verilmiş bulunuyor. Türk halkının sağlığını her şeyin üstünde tutan yetkililerimiz gıdada GDO'ya izin vermiyorlar ve hatta toleransı 0 olarak ilan ediyorlar! Dananın kuyruğu da burada kopuyor.

Şimdiye kadar Biyogüvenlik Kurulu az sayıda genin sadece yem amaçlı kullanımına izin verdiği için, GDO karşıtı grup sözcülerinin çıkardığı “GDO’nun gıdada kullanımına izin verildi” söylemi tamamen yanlış ve insanların kafasını karıştırmaya yönelik.

Sıfır toleransın bedeli

Daha önce de defalarca yazdığım üzere, dünyanın en sıkı bilimsel risk analizlerini uygulayan AB ülkeleri bile gıda ve yem amaçlı onayı birlikte veriyor. Ama GDO kullanımını, etiketleme marifetiyle insanların tercihinine bırakıyorlar. Pratikte ise tüketici tercihleri nedeniyle gıda üreticilerinin GDO’ları pek de kullanmadıkları görülüyor. Pekala, AB ülkelerinde GDO’lar gıda üretiminde kullanılmıyorsa, sadece hayvan yemlerinde kullanılıyorsa (hem de 45 milyon ton mertebesinde), neden AB sadece yem amaçlı izin vermiyor da gıda ve yem amaçlı izinleri birlikte veriyor?

El cevap; gıda ürünlerinde düşük miktarda karışmanın pratikte engellenemiyor olması gerçeğinden! Ve tabii ki 0 tolerans uygulamasının getireceği milyarlarca avro mertebesindeki ekonomik yükün hiçbir anlamı olmamasından! Yine defalarca söylediğim üzere, Türkiye’ye bu 0 tolerans inadının getirdiği yük yılda 1 milyar dolar. Ve bunun sağlıklı falan alakası yok. Zira kullanmak istemediğiniz bu GDO’ların insan sağlığı açısından son 17 yıldır neden olduğu bir sağlık sıkıntısı henüz bulunamadı.

Yönetmelik kafa karıştırıyor

Yukarıda bahsettiğim ikinci tanım yani “istem dışı karışma” ise endişe duyulabilecek bir durumu açıklıyor. Yani, daha önce hiçbir ülkede bilimsel risk analizlerinden geçip insan gıdası ve hayvan yemi olarak kullanılmak üzere üretim izni almamış GDO’lar tabii ki endişe konusu ve bunların tespit edilip piyasadan çekilmesi ve imha edilmesi önem arz ediyor.

Kafa karıştıran yönetmelik değişikliği, bu teknik detayları göz ardı ederek, kafa karışıklığını arttırmak için şöyle devam ediyor: “(4) Analiz sonucunda % 0,9 ve altında GDO tespit edilmesi halinde bu durum GDO bulaşanı olarak değerlendirilir” ve “(5) GDO bulaşanı olan ürünlerde bulaşan olarak tespit edilen genlerin Biyogüvenlik Kurulu tarafından onaylanmış olması durumunda ürünler onay amacına uygun olarak kullanılabilir.”

İzinsiz GDO’lar ne olacak?

Önce şunu açık ve net ifade etmekte yarar var. Şimdiye kadar Biyogüvenlik Kurulu az sayıda genin sadece yem amaçlı kullanımına izin verdiği için, GDO karşıtı grup sözcülerinin çıkardığı “GDO’nun gıdada kullanımına izin verildi” söylemi tamamen yanlış ve insanların kafasını karıştırmaya yönelik.

Geçenlerde televizyon haberlerinde bu konuda yapılan bir söyleşide haber spikerinin sorduğu ve eminim sizlerin de merak ettiğiniz “Bu grupların amacı ne?” sorusunun yanıtını önümüzdeki ay yazacağım makalede cevaplayacağım.

Bir önceki paragrafta sıraladığım ve de pek bir anlam verme-

diğim değişiklikler bende ise şu soruları akla getiriyor. Birincisi, yüzde 0,9’un üzerinde GDO içeriği saptanırsa ne olacak? İkincisi de; yüzde 0,9 ve altında saptadığınız GDO’lar Biyogüvenlik Kurulu tarafından yem amaçlı kullanım izni almış ise içerisinde GDO bulunduğu iddia edilen bebek mamaları kedi-köpek maması olarak mı kullanılacak? Bir hayvansever çıkıp da buna itiraz ederse, buna karşı ne gibi bir cevabınız olacak? Başta AB olmak üzere dünyanın hiçbir ülkesinde insan sağlığı ve çevre açısından bilimsel risk analizlerinden geçmemiş GDO’ların üretimine izin verilmez. Dolayısıyla üretim için onay almamış GDO’lardan değil bebek maması, köpek maması bile yapılamaz.

Yönetmelik uluslararası normlarla uyumsuz

Değerli okurlar, aslında Biyogüvenlik Kanunu ve bunu uygulamaya yönelik çıkarılan yönetmeliklerin uluslararası biyogüvenlik normlarına ve uymamız gereken AB müktesebatına uyumsuz olması geçtiğimiz 4 yıldır yaşanan bu trajikomik olayların temelini teşkil ediyor.

Bunu söylediğim zaman, yetkililer basına “Bizim Biyogüvenlik Kanunumuz AB’den ileri” diyebiliyorlar! Tabii ileri olmak göreceli bir kavram; neye ve nereye göre ileri olduğunuz tartışılabilir. Nitekim bundan birkaç gün önce Zambiya biyogüvenlik zaptiyelerinin GDO içeren bir miktar mısır gevreği ele geçirdikleri ve bunu kurul kararıyla yakarak imha ettikleri haberi geldi. Sorumlular hakkında da 15 yıl hapis cezası öngörüyor Zambiya Biyogüvenlik Kanunu.

Özetle, bizim Biyogüvenlik Kanunu Avrupa’dan ileri ama Zambiya’dan geri durumda! Yetkililerimizden bir an önce, içerisinde GDO bulunduğu iddia edilen ürünlerin yakılarak imha edilmesine yönelik bir yönetmelik değişikliği bekliyoruz. ■